

УДК 336.02

**ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
ЕКОНОМІЧНУ АКТИВНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ****Петрушевська В.В., к.держ.упр.***E-mail: petrushevskaya@list.ru**Донецький державний університет управління*

Першочерговим завданням органів державного управління в Україні є розробка й реалізація ефективної фінансової політики, спрямованої на підтримку всіх форм приватного бізнесу. У даному дослідженні автором поставлено за мету, визначити основні інструменти, а також границі і ступень державного регулювання економічної активності суб'єктів господарювання. На фінансову політику суб'єктів господарювання в конкретній економічній системі впливає ціла низка факторів фіскального й монетарного характеру. При цьому головними завданнями фінансової політики держави визначено: формування умов для мобілізації максимально можливих фінансових ресурсів; забезпечення раціонального розподілу й ефективного використання фінансових ресурсів; організація, регулювання й стимулювання економічних процесів за допомогою різних фінансових інструментів; розробка відповідного фінансового механізму, здатного розвиватися в умовах зміни цілей і завдань. Розглянуто найпоширеніші інструменти податкової політики: податкові пільги, податкове навантаження, спеціальні режими оподаткування, диференційовані шкали податків. До бюджетних засобів у роботі віднесено: субсидії й дотації, державні інвестиції. До грошово-кредитного напрямку включено: процентні ставки, операції на відкритому ринку, нормативи обов'язкових резервів. У цілому, на даний час в Україні діють інструментів державної фінансової політики не забезпечено поліпшення фінансових результатів діяльності господарюючих суб'єктів на належному рівні. Тож вкрай важливим для української економіки є використання наявних резервів з підтримки суб'єктів господарювання засобами фінансової політики.

Ключові слова: фінансова політика, економічна активність, податковий механізм, бюджетні засоби, інструменти монетарного регулювання

UDC 336.02

**FINANCIAL POLICY OF THE STATE AND ITS INFLUENCE ON
ECONOMIC ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES****Petrushevskaya V.V., PhD in Public Administration***E-mail: petrushevskaya@list.ru**Donetsk State University of Management*

The primary task of government in Ukraine is development and implementation of effective financial policies to support all forms of private business. In this study the author aimed to identify basic tools, limits and level of the state regulation of economic activity of business

entities. The financial policy of business entities in particular economic system is influenced by a number of factors of fiscal and monetary nature. Thus the main tasks of financial policy of the state are: formation of conditions for mobilization of the maximum possible financial resources; ensuring rational allocation and effective use of financial resources; the organization, regulation and stimulation of economic processes through a variety of financial instruments; development of the corresponding financial mechanism, capable to develop in conditions of changing purposes and tasks. The most common instruments of fiscal policy are: tax burden, tax exemptions, special modes of the taxation, and differentiated scales of taxes. The means of the budgetary funds are the following: grants and subsidies, state investments. Monetary and credit direction includes interest rates, operations in the open market, standards of obligatory reserves. In general, currently in Ukraine the instruments of state financial policy do not provide improvement in the financial performance of business entities at the appropriate level. Therefore, extremely important for Ukrainian economy is the use of available reserves to support business entities by means of financial policy.

Key words: financial policy, economic activity, tax mechanism, budgetary funds, instruments of monetary regulation

Актуальність проблеми. Одним з першочергових завдань органів державного управління в Україні є створення ефективного управлінського механізму, що забезпечує можливість адекватного й оперативного впливу на економічні й соціальні процеси в країні з метою стимулювання соціально-економічного розвитку й забезпечення гідного рівня життя населення.

Як показує досвід високорозвинених країн світу, найважливіша складова підвищення ефективності державного фінансового регулювання заснована на впровадженні ринкових механізмів і залученні в процес суспільного виробництва фінансових ресурсів приватного бізнесу. Фінансова політика не визначає оптимальне співвідношення між ринком і державою у виробництві суспільних благ, проте, одним з її завдань є створення умов, що забезпечують таке співвідношення. Слід відмітити обмежену можливість економічного й фінансового партнерства держави й бізнес-структур у рішенні подібних питань в Україні, внаслідок нерозвиненості ринкових відносин і низького рівня мотивації суб'єктів господарської діяльності. Однак, у довгостроковій перспективі, при формуванні й розвитку відповідних інституціональних передумов, таке співробітництво могло б забезпечити рішення багатьох соціально-економічних завдань. Це обумовлює необхідність розробки й реалізації ефективної фінансової політики, що відповідає сучасним умовам розвитку всіх форм приватного бізнесу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням формування ефективної державної фінансової політики, напрямкам і способам розвитку фінансової системи присвячено праці таких учених, як: Д. Коваленко, В. Венгер, О. Кремень, О. Непочатенко, Н. Мельничук, С. Прасолова, О. Вовченко, Н. Редіна, Л. Сідельникова, Н. Костіна, Н. Ярошевич та ін. В працях названих авторів розглянуто окремі питання з розвитку фінансової політики й фінансової системи, однак такий аспект державної фінансової політики, як її вплив на економічну активність суб'єктів господарювання вивчений недостатньо, саме тому проведено додаткове дослідження.

Мета роботи – наукове осмислення сутності процесу державного регулювання економіки засобами фінансової політики, визначення її інструментарію, а також границь і ступеня державного регулювання й підтримки фінансової сфери суб'єктів господарювання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фінансова система містить у собі два рівні: централізовані державні фінанси, що забезпечують потреби на рівні економіки країни в цілому, окремих її регіонів і територій (фінанси макрорівня) і децентралізовані фінанси - фінанси господарюючих суб'єктів, що забезпечують виробничий процес коштами на рівні окремого підприємства, і фінанси населення (фінанси мікрорівня).

Поділ фінансової системи на окремі підсистеми обумовлений розходженням завдань кожного рівня й різною участю суб'єктів економічних відносин в утворенні й розподілі ВВП, формуванні й використанні доходів. Державні фінанси формуються за рахунок податків, мита, доходів від управління державним майном і експлуатації держвласності, державних позик, інших обов'язкових платежів; вони мобілізують ресурси в консолідований бюджет і перерозподіляють їх між територіями, підприємствами, відомствами, соціальними групами населення. Сфера суб'єктів господарювання обслуговує матеріальне виробництво й послуги, створення ВВП, його перерозподіл усередині організацій, у бюджет і позабюджетні фонди.

Економічна діяльність господарюючих суб'єктів визначається їхньою фінансовою політикою. Фінансова політика - це сукупність рішень, які приймаються суб'єктами господарювання у зв'язку з формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів, відповідно до їх стратегічних і оперативних завдань. Самостійність суб'єктів господарювання України припускає можливість проводити незалежну фінансову політику з урахуванням галузевих особливостей і рівня розвитку конкретної території.

Її ефективність і результативність багато в чому залежить від того, наскільки був застосований науковий підхід при її розробці й реалізації. Метою фінансової політики будь-якого господарюючого суб'єкта є забезпечення стабільного розвитку на основі реалізації ефективних фінансових рішень і функціонування фінансового механізму для забезпечення фінансової стійкості й незалежності.

Якщо розглядати фінансову політику держави, то можна визначити її як самостійну сферу діяльності органів влади в області фінансових відносин [2]. Ресурсами державної фінансової політики є, по-перше, величина розвитку продуктивних сил, тобто сукупності людей, що перебувають у працездатному віці, які володіють певними професійними знаннями й придатних за станом здоров'я до участі у виробничому процесі, основних фондів підприємств всіх галузей економічної діяльності, а також розташованих на даній території й вивчених природних ресурсах. По-друге, величина власного фінансового капіталу. По-третє, ступінь розвитку фінансової інфраструктури. Взаємодія в процесі виробництва цих трьох складових і утворює всі основні фінансові потоки. Складовими фінансової політики на державному рівні є бюджетно-податковий (фіскальний) і грошово-кредитний (монетарний) напрямки.

Бюджетно-податкова політика держави є важливою складовою фінансової політики. Бюджетно-податкова політика завжди відігравала важливу роль у процесі державного регулювання ринкової економіки. Саме вона впливає на інтенсивність інвестицій, формує умови для їхнього здійснення.

Бюджетно-податкова політика – це сукупність фінансово-економічних й правових інструментів держави дія яких спрямована на формування податкової системи країни з метою забезпечення фінансових потреб державних структур, галузей економіки й населення за рахунок перерозподілу фінансових ресурсів [7]. Здійснюючи фіскальну політику, держава може впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання, створювати найбільш вигідні умови функціонування, як для самих підприємств, так і для економіки в цілому. Фіскальна політика у свою чергу включає податкову й бюджетну складові.

При формуванні цілей податкової політики варто виходити з об'єктивних функцій податків, тобто вираження сутнісних характеристик, суспільного призначення податку як інструменту перерозподілу національного доходу.

Цілі податкової політики напряду виходять з функцій податків (фіскальна, регулююча). Фіскальна мета полягає в забезпеченні держави фінансовими ресурсами. Регулююча – в основному спрямована на регулювання економічних процесів через певні фінансові інструменти [6].

Вплив податків на економічні процеси в країні носить не прямий, а опосередкований характер. Слід також зазначити що такий вплив проявляється з деяким запізненням, внаслідок участі держави в розподільних і перерозподільних процесах. При цьому, податки виступають як найважливіший інструмент, що сприяє антициклічності в економіці, а також є й регулятором інвестиційної активності суб'єктів господарювання. За допомогою податкового регулювання в державі створюються необхідні умови для нагромадження фінансових ресурсів у галузях, які найбільш перспективні з погляду науково-технічного прогресу, а також у соціальнозначущих сферах виробництва, які часто характеризуються низькою рентабельністю.

У світовій практиці використовується багато податкових механізмів, які розрізняються за об'єктами оподаткування, джерелам й способам сплати податків. Це забезпечує можливість більшого охоплення всього різноманіття доходів підприємств, а також певним чином впливає на різні сторони їхньої економічної діяльності, при цьому одночасно знижує негативний вплив податкового процесу за рахунок перерозподілу фінансових ресурсів.

Цілі, на досягнення яких спрямована податкова політика, впливають на вибір методів її здійснення, тобто способів практичної реалізації. Найпоширенішими інструментами податкової політики є: зміна податкового навантаження на суб'єктів господарювання; зміна форм оподаткування; зміна сфери поширення окремих податків; реформа системи оподаткування в цілому; застосування податкових пільг і спеціальних режимів оподаткування, диференційованої шкали податків [8]. Аналіз світової і вітчизняної практики оподаткування показує, що існують три типи податкової політики:

політика максимального податкового навантаження, за якої підвищується рівень оподаткування до рівня, при якому подальше збільшення податкового навантаження не супроводжується зростанням державних доходів;

політика помірних податкових ставок, спрямована на розвиток підприємництва (припускає скорочення фінансування бюджетних програм);

політика досить високого рівня оподаткування - використовуються високі податкові ставки при значному соціальному захисті населення (може привести до інфляції в умовах слаборозвиненої економіки) [1, 8].

Державна податкова політика реалізується за допомогою податкового механізму, що відбиває основні кількісні і якісні характеристики податкової системи і її цільову спрямованість. Податкове законодавство відіграє важливу роль у формуванні й реалізації податкового механізму, усередині якого закладаються в основу податкові ставки, система пільг, порядок вирахування оподаткованої бази, склад об'єктів оподаткування й інших елементів пов'язаних з розрахунком податкових платежів.

Змінюючи механізм оподаткування, держава, таким чином, надає податковій системі якісно нові риси. Наприклад, змінюється структура податкової системи, при незмінному кількісному складі податків (зміна ставок бюджетоутворюючих податків і зборів, перегляд системи пільг).

Податковий процес здійснюється через податковий механізм, що містить у собі форми й методи управління оподаткуванням і включає такі елементи: податкова інформація; податкове планування й прогнозування; податкове право; податковий контроль і регулювання. Податковий механізм впливає на:

розвиток виробництва, за допомогою зменшення/збільшення кількості податків, зниження/підвищення податкового тягаря, диференціації ставок;

інвестиційну активність суб'єктів господарювання, за допомогою зниження/збільшення податкового тягаря, звільнення від податків прибутку й капіталів, спрямованих на розвиток виробництва, наукомістких технологій;

доходи населення, через виведення з-під оподаткування прожиткового мінімуму, згладжування поляризації доходів населення країни.

Дані заходи дозволяють регулювати економічну активність суб'єктів господарювання, а також забезпечувати необхідні обсяги бюджетних надходжень за рахунок зміни податкової бази.

Досягнення поставлених орієнтирів доходів бюджетів всіх рівнів, у свою чергу, може ініціювати зазначені складові економічного росту держави. Наприклад, за рахунок збільшення бюджетних засобів можливо:

виділити субсидії й дотації на розвиток виробничих потужностей і відновлення виробничої бази в пріоритетних галузях економіки;

збільшити частку державних інвестицій у сфері матеріального й нематеріального виробництва поряд із приватними інвестиціями;

домогтися більш значного виділення коштів у соціальну сферу, що дозволяє здійснити інвестиції в людський капітал.

Таким чином, всі відзначені особливості можуть свідчити про те, що система оподаткування представляє один з факторів, що системно впливає на соціально-економічний розвиток держави. Роль механізму оподаткування зростає у міру того як держава підсилює економічні функції й свій вплив на ринкові механізми й регулятори. Визначення пріоритетів розвитку стає державною економічною політикою, а податкова система служить інструментом її проведення. Ефективна податкова політика передбачає наявність інструментів, що стимулюють економічне зростання, господарську діяльність суб'єктів економіки. Вплив даної системи повинен розглядатися не тільки як дія фіскального механізму, але і як стимулююча функція, що дозволяє впливати на найважливіші грошові й виробничі потоки в національній економіці з метою досягнення заданих пропорцій розвитку.

Грошово-кредитний (монетарний) напрямок фінансової політики держави також має значний вплив на господарську активність суб'єктів економіки.

З огляду на той факт, що монетарна політика невіддільна від стану реального сектора економіки, її метою є не просто контроль за грошовим обігом, а вплив на реальний сектор економіки через управління ліквідністю всієї банківської системи. Отже, й інструменти монетарної політики необхідно розглядати, насамперед, як важелі впливу на реальну економіку. Проводячи монетарну політику, Національний банк України (НБУ) впливає на ліквідність банківської системи за допомогою використання певного набору інструментів монетарного регулювання. Перш ніж указати на основні з них, відзначимо, що суть ринкового монетарного регулювання економіки полягає в тому, що НБУ впливає не на конкретних учасників ринку, а на кон'юнктуру в цілому. Саме тому грошово-кредитне регулювання в розвинених країнах одержало назву кон'юнктурного регулювання. Як основні інструменти ринкового впливу на банківську ліквідність традиційно виділяють наступні [1, 3, 4]: процентні ставки; операції на відкритому ринку; нормативи обов'язкових резервів.

У рамках такого інструменту, як процентні ставки, виділимо кілька видів процентних ставок: ставка за кредитами НБУ (ставка рефінансування); облікова (переоблікова) ставка; ставка за депозитними операціями НБУ з комерційними кредитними організаціями. Ціль застосування кожної із

зазначених ставок одна – регулювання ліквідності банківської системи.

Проводячи політику зміни ставки рефінансування, можливо значно впливати на кредитну політику банківського сектора економіки й тим самим на інвестиційну активність. Один з найбільш ефективних механізмів регулювання банківської ліквідності - це прямі кредити НБУ. Як правило, механізм їхнього надання будується на аукціонній основі або ж за заявою кредитної організації. Як забезпечення кредитів можуть прийматися державні цінні папери, корпоративні цінні папери, поручництва інших банків.

Другий вид інструменту процентних ставок - це операції з переобліку термінових зобов'язань, насамперед векселів. За своєю метою ця операція ідентична прямому кредитуванню банківської системи. Однак принципове розходження полягає як у механізмі її здійснення, так і в суті забезпечення проведеної емісії. Необхідно також мати на увазі, що особливість цього інструменту полягає в тому, що він містить у собі елементи структурного регулювання, тому що, приймаючи до переобліку вексель того або іншого емітента, НБУ сприяє зростанню його інвестиційної привабливості. Таким чином, у випадку застосування переобліку векселів НБУ має можливість направляти інвестиційну активність банківської системи у бік конкретних галузей економіки й підприємств. З огляду на той факт, що вексель емітента - документально оформлена відстрочка платежу за поставлену реальну вартість, можна вважати, що придбання такого векселя є забезпеченою емісією.

Третій напрямок інструментарію - це депозитні операції НБУ. Ціль застосування даного інструменту - вилучення надлишкової ліквідності банківської системи. Таким чином, застосовуючи як інструмент регулювання банківської ліквідності процентні ставки, за депозитно-кредитними операціями, НБУ визначає рівень процентних ставок у країні. За динамікою процентних ставок НБУ можна визначати, яку монетарну політику він проводить у даний момент часу, а також його пріоритети регулювання банківської ліквідності.

Операції на відкритому ринку - один з найбільш ефективних і широко застосовуваних механізмів у практиці будь-якого центрального банку (ЦБ) країни з розвиненою ринковою економікою. Суть його полягає в тому, що, здійснюючи купівлю-продаж активів, ЦБ вилучає або, навпаки, створює ліквідність у банківській системі. Як активи, які є об'єктами купівлі-продажу ЦБ, виступають: цінні папери, дорогоцінні метали, іноземна валюта.

При використанні операцій на відкритому ринку ЦБ створює й підтримує ринок того чи іншого фінансового інструменту. Як найбільший оператор ринку він має можливість побічно направляти ринок до використання конкретного фінансового інструменту. Однак не варто забувати про те, що ЦБ хоч і великий, але лише один з учасників ринку, тому ефективність даного інструменту монетарного регулювання прямо залежить від привабливості предмета купівлі-продажу. ЦБ повинен торгувати тим, що цікаво на ринку. Тільки в цьому випадку можна стверджувати, що ЦБ регулює ліквідність ринку [5].

При використанні операцій на відкритому ринку основне завдання ЦБ - постійне забезпечення ліквідності ринку. Одним з ефективних способів є проведення операцій на умовах зворотного викупу (операції репо), тобто ЦБ готовий придбати в кредитної організації той або інший фінансовий інструмент при обов'язковій умові його зворотного викупу за більш високою ціною. Суть механізму аналогічна прямому забезпеченому кредитуванню – той же рух грошових коштів на умовах зворотності, платності, терміновості. Однак є важлива перевага, що полягає в тому, що ЦБ одержує в розпорядження ліквідний актив, з яким можна продовжити здійснювати угоди.

Ще одним різновидом операцій на відкритому ринку є операції міждилерського репо. У цьому випадку завданням ЦБ є забезпечення ліквідності ринку без прямої участі (кредитування банків або операції прямого репо). ЦБ визначає коло учасників операцій міждилерського репо (група банків й інших фінансових інститутів, що відповідають певним критеріям), стандартизує умови угод (строки, позиції, порядок здійснення угод), устанавлює перелік фінансових інструментів, об'єктів угод. Таким чином, створюється система автоматичного регулювання ліквідності без кредитів ЦБ. Останній може в будь-який момент коректувати небажані тенденції, що складаються на ринку міждилерського репо, за допомогою застосування інших інструментів монетарного регулювання економіки.

Автором узагальнено теоретичні напрацювання вітчизняних і закордонних вчених й представлено форми впливу державної фінансової політики на діяльність суб'єктів господарської діяльності в наступній схемі (рис. 1).

Рис. 1. Вплив державної фінансової політики на економічну активність суб'єктів господарювання

Пряму державну фінансову підтримку суб'єктів господарювання виражено в частковому, цільовому фінансуванні шляхом надання субсидій і субвенцій. Значну частину в цьому напрямку займають державні компенсаційні виплати за різними напрямками діяльності підприємств. Підприємствам передбачено державну підтримку в області кредитування у формі надання бюджетних або товарних кредитів, безпроцентних кредитів, або кредитів з пільговим відсотком, кредитів без застави, субсидій на відшкодування процентних ставок за залученими короткостроковими кредитами на поповнення оборотних коштів.

Пряма форма державної підтримки реалізована через механізми фінансової політики за допомогою різних методів і важелів впливу на

вітчизняного виробника. Кредитна політика держави реалізована, в основному, через спеціалізовані банки, за участю держави. У рамках цієї політики організації мають можливість одержувати пільгові й цільові кредити під відсоток, субсидований державою, державні гарантії. Недоліком такого механізму є високі критерії кредитоспроможності, що пропонуються позичальникам.

У складі непрямой форми державної підтримки найефективнішим важелем стимулювання суб'єктів господарювання є державне замовлення, що забезпечує певну стабільність підприємствам при плануванні обсягів виробництва.

Опосередковану форму державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання охарактеризовано організаційно-економічними заходами, у складі яких реструктуризація кредиторської заборгованості до бюджетів й державних позабюджетних фондів.

До податкової політики держави віднесено різного роду податкові пільги, а також спеціальні режими оподаткування.

Висновки. Узагальнення результатів проведених досліджень дозволяє зробити висновок, що на фінансову політику суб'єктів господарювання в конкретній економічній системі впливає ціла низка факторів фіскального й монетарного характеру на державному й регіональному рівнях.

У цілому, на даний час в Україні дією інструментів державної фінансової політики не забезпечено поліпшення фінансових результатів діяльності господарюючих суб'єктів на належному рівні. З метою оптимізації напрямків реалізації державної фінансової політики з підтримки суб'єктів господарювання й зміцнення їхнього фінансового стану, необхідно:

забезпечити розподіл фінансових ресурсів через кредитну систему країни, надаючи державні гарантії суб'єктам господарювання для одержання кредиту;

поширити державну підтримку на інвестиційні проекти в частині технічного переоснащення й освоєння нових технологій;

збільшити розміри фінансування стратегічно важливих для держави напрямків господарювання з одночасним твердим моніторингом ефективності використання бюджетних засобів;

уніфікувати механізм одержання субсидій для всіх суб'єктів, підвищити ефективність планування лімітів субсидування;

забезпечити формування й дію такого фіскального механізму, що дозволить стимулювати економічне зростання й господарську діяльність суб'єктів економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Д.І. Фінанси, гроші та кредит: теорія і практика: навчальний посібник / Д.І. Коваленко, В.В. Венгер. – К.: ЦУЛ, 2013. – 578 с.
2. Кремень О.І. Фінанси: навчальний посібник / О.І. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
3. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств: підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 504 с.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Прасолова С.П. Банківські операції: навчальний посібник та практикум / С.П. Прасолова, О.С. Вовченко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 568 с.
6. Редіна Н.І. Оподаткування в Україні: навчальний посібник / Н.І. Редіна. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 544 с.
7. Сідельникова Л.П. Податкова система [Текст]: навч. посіб. / Л.П. Сідельникова, Н.М. Костіна. – К.: «Видавництво ЛПА-К», 2012 – 576 с.
8. Ярошевич Н.Б. Фінанси підприємств: навчальний посібник / Н.Б. Ярошевич. – К.: Знання, 2012. – 341с.